№ 17 (165) Vilnia, 10 červienia 1938 h. Hod XI.

Chryścijanskaja DUMKA

BIEŁARUSKI ČASAPIS — VYCHODZIĆ TRY RAZY U MIESIAC

„Eŭcharystyja—łučnik miłaści narodaŭ“

25-30.V sioleta, u stalicy Vuhryi Budapešcie, adbyŭsia 34-ty mižnarodny Eŭcharystyčny Kanhres. Na Kanhresie, za vyniatkam SSSR i Niamieččyny, byli kataliki badaj z usiaho śvietu, byli roznyja rasy i nacyi. Było 10 kardynałaŭ, 300 biskupaŭ, bolš 3000 zvyčajnych śviataroŭ, 400 tysiač śvieckich katalikoŭ. Legatam šv. Ajca byŭ kard. Pačelli. Kanhres adbyŭsia pad kličam: „Eŭcharystyja — łučnik miłaści narodaŭ“.

Vuhorski ŭrad nia tolki braŭ učaście ŭ Kanhresie, ale j zrabiŭ usio ad jaho zaležnaje, kab Kanhres adbyŭsia jak najbolš uračysta i kab učaśnikaŭ jaho pryniać jak najbolš haścinna.

Na pačatku Kanhresu papski lehat kardynał Pačelli vystupiŭ z vialikaj pramovaj na temu henaha hałoŭnaha kliču, što Chrystus u Eŭcharystyi (u Najśviaciejšym Sakramancie) — heta adziny i najvyšejšy łučnik miłaści narodaŭ. U movie svajej kardynał rašuča vystupiŭ praciŭ kamunizmu, rasizmu, nacsocyjalizmu i ahułam praciŭ usiakaha totalizmu. Movu hetu kardynała badaj usia zahraničnaja presa roznych kirunkaŭ pryniała duža prychilna, adznačajučy, što henaja jaho mova — heta publičnaje vyraženie vialikaj chryścijanskaj navuki 20-ha stahodździa.

Padčas Kanhresu prystupiła da šv. Komunii (da šv. Pryčaścia) bolš 200 tysiač moładzi, a tak-ža sotni tysiač mužčyn i žanok. Cełyja sotni tysiač asob uściaž na kaleńniach adaravali najšv. Sakramant. U hetaj adaracyi masava prymalii ŭčaście nia tolki vuhorcy kataliki, ale tak-ža kalviny i pratestanty, jakich u Vuhryi jość davoli mnoha. Usie jany prysiahali być viernymi Chrystu praz usio svajo žyćcio. U apošniaj pracesii pa mieście, kali da haściej pryłučyłasia miascovaje vuhorskaje nasielnictva, uziało ŭdzieł panad 800 tysiač asob. Na zakančeńnie Kanhresu praz radyjo pramoviŭ i ŭdzialiŭ svajho bahasłavienstva šv. Ajciec.

Tak, hety vialiki Kanhres vyrazna pakazaŭ, što Chrystus u Eŭcharystyi — heta praŭdzivy łučnik miłaści narodaŭ. Roznyja narody z usiaho śvietu, jakija ŭ palityčnym žyćci časta ničoha, aprača šalonaj nienaviści, nia majuć supolnaha, na Kanhresie pierad voblikam Zbaŭcy-Spasa znajšli supolnuju platformu, supolny jazyk i zhodna ŭ lubovi skłaniali prad Im svaje hałovy. Razam, vobak siabie, u najlepšaj zhodzie i brackaj lubovi prabyvali i malilisia na Kanhresie: niemcy i čechi, čechi i słavaki, vuhry i čechi, palaki i čechi, valony i flamancy, hišpancy i kataloncy z baskami, kitajcy i japoncy, italijancy i abisyncy.

Z Kanhresu henaha i dla biełaruskaha narodu pływie navuka i siła. Kanhres heny i nam biełarusam jašče raz pakazvaje, što Chrystus i Jaho navuka — heta taja šyrokaja i vysokaja platforma, na jakoj mohuć i pavinny zychodzicca miž saboj roznyja narody i što hety-ž Chrystus — heta tak-ža i vialikaje prava na kulturnaje i nacyjanalnaje žyćcio biełaruskaha narodu.

Ks. J. Hermanovič i ks. V. Šutovič

(Z nahody 25-cihodździa ich śviatarstva)

Biełaruski narod maje užo svaich viernych śviataroŭ, jakija ciełam i dušoj stanoviać z im niešta adno cełaje, sucelnaje. Bolš taho — narod naš maje užo takich śviataroŭ, jakija źjaŭlajucca jaho pavadyrami nia tolki relihijnymi, ale tak-ža i nacyjanalnymi. Da betkich naležać: ks. J. Hermanovič i ks. V. Šutovič, jakim sioleta spoŭniłasia 25 hadoŭ ich śviatarstva.

*

Ks. J. H. radziŭsia ŭ 1890 h. u m. Halšanach, Ašmianskaha pav. Pa skančeńni pačatkavych navuk u Halšanach i Ašmianie, pastupiŭ u Vilenskuju Duch. Seminaryju, jakuju skončyŭ u 1913 h. i byŭ paśviačany na śviatara.

Jak śviatar-ksiondz śpiarša pracavaŭ u Biełastoččynie, paśla ŭ Vaŭkavyščynie, Słonimščynie, Dzisienščynie, Brasłaŭščynie. Pastyrskuju svaju pracu ks. J. H. pravodziŭ dla biełarusaŭ u mieru mahčymaści pabiełarusku. Havaryŭ biełaruskija kazańni, vučyŭ svaich parafijanaŭ biełaruskich relihijnych pieśniaŭ, zakładaŭ biełaruskija škoły, pašyraŭ siarod narodu biełaruskija knižki i hazety.

U volnyja ad pracy chviliny ks. J. H. (Vincuk Advažny) addavaŭsia biełaruskamu piśmienstvu, bo źjaŭlajecca jon davoli vyznačnym biełaruskim paetam i piśmieńnikam. Dahetul napisaŭ jon hetkija pracy: 1) Jak Kaziuk sabraŭsia da spoviedzi (apaviadańnie), 2) Kaziukovaje žanimstva (apaviadańnie), 3) Jak Hanula źbirałasia ŭ Arhientynu (žartaŭlivaje apaviadańnie vieršam), 4) Adam i Anielka (apaviadańnie prozaj), 5) Kaniok-Harbuniok (pierakład z rasiejskaha vieršam),6) Unija na Paleśsi (relihijnaja paemka vieršam), 7) Betlejka (sceničny abraz) 8) Biełaruskija cymbały (zbornik vieršaŭ), 9) Kazka ab rybaku i rybcy (pierakład z rasiejskaha vieršam), 10) Chłapiec (povieść), 11) Hanuliny kłopaty (druhoje vydańnie, značna pieraroblenaje: Jak Hanula źbirałasia ŭ Arhientynu), 12) Božaja chvała (malitaŭnik Zakonu ajcoŭ Maryjanaŭ (pierakład z łacinskaha), 13) Konstytucyja Kongregacyi Ajcoŭ Maryjanaŭ (pierakład z łacinskaha), 14) Zbornik bajkaŭ (pryhatavany da druku rukapis), 15) Padarož u Charbin (rukapis pryhatavany da druku), 16) Kaziuk i Zosia (paema vieršam, u rukapisie).

Ks. J. H. u svaim časie ŭstupiŭ u manastyr Ajcoŭ Maryjanaŭ u Drui. Jak zakonnik, byŭ na niekalki hadoŭ vysłany ŭ Charbin (Mandžuryja) na misii. Apračа zvyčajnaj misijanarskaj pracy, ks. J.H. spaŭniaŭ tak-ža abaviazki dyrektara liceju. Słovam, pracy mieŭ mnoha. Adnak zaŭsiody znachodziŭ časinu i dla biełaruskaha piśmienstva. Heta tam jon dakončyŭ povieść „Chłapiec" i pierasłaŭ rukapis da druku ŭ Vilniu.

Ad dvuch hadoŭ ks. J. H. znachodzicca ŭ Vilni, jak superyjor maryjanskaha domu studyjaŭ.

*

I druhi sioletni jubilat — ks. V. Šutovič, tak-ža pachodzić z Ašmianščyny, z vioski Šutavičy, Smarhonskaj vołaści. Pa skančeńni pačatkavych navuk u Smarhoniach, pastupiŭ u tuju-ž Vilenskuju Duch. Seminaryju, jakuju skončyŭ u 1913 h. i byŭ paśviačany na śviatara. Pracavaŭ śpiarša ŭ Lidzie, paśla ŭ Vilni pry katedry, adkul vyjechaŭ u Duchoŭnuju Akademiju ŭ Pieciarburh na dalejšyja navuki. Skončyŭšy dva kursy Akademii i nia majučy hrošaŭ vučycca tut dalej, vučelniu hetu byŭ zmušany pakinuć.

U 1917 h. ks. V. Š. byŭ naznačany na probašča ŭ Baradzieničy, Brasłaŭskaha pav., dzie prabyŭ až da 1927 h., praz dziesiać hadoŭ dzielačy dolu i niadolu z biełaruskim sialanstvam, z jakim zžyŭsia, jaki palubiŭ jak rodny baćka i jakomu paśviaciŭ usie svaje maładyja siły. Šyrej ab pracy ŭ Bara-

---

AD. STANKIEVIČ

Biełaruski Chryścijanski Ruch

Histaryčny narys.

RAZDZIEŁ VI. 16)

Pačatki Biełaruskaj Chryścijanskaj Demakracyi.

(1917—1920).

§ 3. — BChDZł. i ahulna-biełaruskaja palityčnaja praca, Telehrama Vilhielmu II, Palityčnaja „arjentacyja" BChDZł.

1. Zapaznaŭšysia z paŭstańniem i pracaj BChDZł. ŭ Pieciarburzie i ŭ Miensku, astajecca nam ciapier zapaznacca z učaściem hetaj arhanizacyi *ŭ biełaruskaj pracy ahulna-palityčnaj*. Vyraźniej havoračy, naležyć nam vyjaśnić spravu adnosin BChDZł. da pieršych ahulna-biełaruskich palityčnych arhanizacyjaŭ u Miensku, da ŭsiebiełaruskaha źjezdu ŭ 1917 h., da aktu abvieščańnia Niezaležnaści Biełarusi ŭ 1918 h. i da biełaruskich uradaŭ, a takža vyjaśnić spravu palityčnaj „arjentacyi" BChDZł.

Kali ŭ 1917 h. pryjšli z Pieciarburhu viestki ab revalucyi, Miensk zavarušyŭsia. Biełarusy strapianulisia razam z inšymi. Pačałasia revalucyjnaja haračaja rabota. U sercy ŭstupiła niejkaja mahutnaja siła. Usiudy zakipieła jak u katle. Narod pajšoŭ na vulicu. Pačalisia manifestacyi. U pieršaj ahulna - palityčnaj manifestacyi pryniali ŭčaście i Biełarusy z svaim asobnym ściaham.

Ahułam havoračy, u hetym revalucyjnym časie Biełarusy nie dramali, a horača, supolnymi siłami, bralisia za biełaruskuju narodnuju i palityčnuju pracu. I tak 24 i 25.III.17 h. ŭ Miensku byŭ sklikany źjezd biełaruskich dziejačoŭ. Na źjezd pryjechali ŭsie, chto tolki moh i nia tolki z Biełarusi, ale i z Pieciarburhu, Maskvy, Kijeva. Ahułam prybyło da 50 čałaviek. Na hetym źjeździe byŭ vybrany pieršy Biełaruski Nacyjanalny K-t na čale z R. Skirmantam, jaki tady musić dziela niejkich ukrytych metaŭ byŭ horača ŭziaŭsia za biełaruskuju rabotu. U Kamitet hety ad Biełarusaŭ katalikoŭ uvajšoŭ ks. V. Hadleŭski, jaki razam z inšymi biełaruskimi dziejačami ŭ biełaruskim hramadzka-palityčnym žyćci pryjmaje tady dziejnaje ŭčaście. Tak napr. źjezd vybraŭ delehacyju da rasiejskaha ŭradu i daručyŭ hetaj delehacyi pradstavić staršyni tahačasnaha ŭradu kniaziu Lvovu svaje pažadańni ŭ biełaruskaj spravie, datyčačyja školnictva, samaŭradaŭ i bieła-

dzieničach ks V. Š. čytačy našy znajduć u jaho ŭspaminach, jakija drukujucca ŭ „Chryścijanskaj Dumcy." Tut tolki ahułam skažam, što hetaja praca jaho była sapraŭdy vialikaj dla biełaruskaha narodu. Biełaruskija kazańni, biełaruskija škoły, biełaruskaja pieśnia — voś u niekalkich słavach toje, čamu ŭ Baradzieničach, aprača biezpasrednych rožnych pastyrskich abaviazkaŭ, ks. V. Š. najbolš addavaŭsia i paśviačaŭsia. Śled jaho pracy astaŭsia tam i siahońnia. Pomniać jaho tam i ŭściaž uspaminajuć jak svajho darahoha i sapraŭdy viernaha pastyra.

1927 h. nie pa svajej voli ks. V. Š. byŭ prymušany Baradzieničy pakinuć i vyjechać na vikaraha śpiarša ŭ Lidu, a paśla ŭ Tryściennaje za Biełastok. Baluča adčuvajučy svajo adarvańnie ad rodnaha narodu, nia moh jon hetaha bolu pieratravić i vyjechaŭ až u dalokuju Ameryku šukać supakoju svajej dušy. Ale pamyliŭsia: sum i žal pa Bećkaŭščynie davodzili jaho da śloz i rujnavali jaho nervy. Usiu paciechu tut mieŭ u tym, što apošni svoj hroš pasyłaŭ u kraj na biełaruskuju moładź, na biełaruskuju spravu ahułam.

Pa niekalkich hadoch byćcia svajho ŭ Amerycy, ks. V. Š viarnuŭsia na Baćkaŭščynu i byŭ naznačany na vikaraha i na školnaha prefekta ŭ Chorašč za Biełastokam. Tam jon znachodzicca i siańnia, nia rvučy, a žyva padtrymlivajučy łučnaść svaju z biełaruskaj nacyjanalna-kulturnaj pracaj, pamahajučy hetaj spravie ŭ mieru skromnych svaich mahčymaściaŭ, hrošam, a tak-ža i piarom: ks. V. Š. źjaŭlajecca stałym supracoŭnikam „Chryść. Dumki."

*

Voś dva viernyja syny biełaruskaha narodu, voś dva praŭdzivyja jaho apostały, pavadyry, hramadzianie. Narod znaje ich šyroka i daloka, i najlepšuju i najdaražejšuju svaju ab ich pamiać zachavaje nazaŭsiody. Zdrada panižaje čałavieka, a viernaść vyvyžšaje. Biełaruskija ksiandzy narodniki, jakija voś śviatkujuć 25 hadoŭ svajho śviaščenstva, nie paddalisia nijakim buram i nijakim biezhałoŭjam, astajučysia zaŭsiody viernymi Bohu i narodu.

Daj-ža Vam Boža, dastojnyja jubilaty, siły vytryvać na vašym dalejšym ciarnistym šlachu i až da śmierci astacca viernymi Božym i narodnym ideałam! Česć Vam i Słava!...

Ks. Ad. St.

U 25-tyja ŭhodki majho śviatarstva

(1913—1938) 2)

U Akademii ja pieršy raz z sapraŭdnymi palakami spatkaŭsia. Ja paznavaŭ ich charaktary. Bo našy tutejšyja palaki zusim druhija.

U Akademii ja hladzieŭ tady tak-ža i na litoŭcaŭ z Koŭna. Ich polski akcent mianie až śmiašyŭ. Spatykaŭsia ja tam z łatyšami z Režycy i z saratаŭskimi niemcami. Tam i biełarusy dla mianie pakazalisia bližejšymi. U hetkim asiarodziščy, jak Akademija, ja i ab sabie inačaj pačynaŭ dumać.

Prychodzie da mianie kaleha pałak, kab ja ŭ jahony kružok zapisaŭsia. A ja biaz vialikaha nadumańnia nie zhadžajusia. Padchodzie da mianie kaleha Adam Stankievič, kab ja ŭ jahony kružok zapisaŭsia. Ja heta rablu biaz mnohich hutarak. Chutka paśla ja čytaŭ referat ab Fr. Bahuševiču. Mianie słuchali kalehi biełarusy i pavažany prafesar Epimach Šypiła. Z majho referatu nia zusim byŭ zdavoleny heny samy Adam Stankievič. Jon byŭ maim krytykam i zahadzia jašče jon pierahladaŭ maju pracu i vyčyrknuŭ z jaje dva pasažy. Ja ŭsiož-taki henyja miascy ŭ referacie pračytaŭ. Mnie jany padabalisia. Ja ich uziaŭ z historyi polskaj litaratury prafesara Tarnoŭskaha. Za heta Adam Stankievič nazvaŭ mianie ŭporystym. Na ciapierašni moj rozum, dyk i sapraŭdy — što supolnaje mahli mieć miž saboj polski prafesar Tarnoŭski z biełaruskim Fr. Bahuševičam?

Kali ja z Akademii na kalady pryjechaŭ u Lidu, dy za stałom zasieŭ z ksiandzami, dy horača

---

ruskaj aŭtanomii. Da hetaj delehacyi tak-ža naležyŭ ks. V. Hadleŭski.

Dalej, hety-ž K-t, miž inšym, vydaŭ pieršuju biełaruskuju adozvu da narodu, redahavali jakuju chr. demakraty razam z sacyjalistami.

Histaryčnaj hetaj adozvy, jakaja, jak-by vyražajučy ideolohiju budučaj BChD, zaklikaje ŭsich Biełarusaŭ i katalikoŭ i pravasłaŭnych da supolnaj narodnaj demakratyčnaj raboty, źmiaščajem tut cikaviejšyja ŭryŭki. Voś jany:

„Biełarusy! Nastała vialikaje śviata svabody. Končyłasia doŭhaja niavola našaj staronki.

Staroje načalstva, katoraje daviało nas da strašennaj niabyvałaj biady, złomlena. Ministry u vastrozie, car adroksia ad prastołu. Kamitet Hasudarstviennaj Dumy ŭziaŭ u svaje ruki kiravańnie narodam. Z Kamitetem iduć rabočyja, vojska, narod.

Novy paradak niasie nam nie bizun i nahajku, nia znevažeńnie našych śviatych dumak ab svabodnaj doli, a niasie volu, niasie praŭdu, niasie pašanu da Biełaruskaha narodu.

. . . .

Biełarusy! My adzin Narod. Dyk złučymsia ŭ adno, bo ŭ jednaści siła. Niachaj nas ništo nie raździalaje, chaj nia budzie svarki miž Biełarusam pravasłaŭnym i katalikom, bo ŭsie my dzieci adnej Matki-Biełarusi. Hniazdom našym chaj budzie Mienski Biełaruski Kamitet"...[1]) ·

Biełaruski Nacyjanalny Kamitet miž mnohaj inšaj pracaj dakanaŭ nastupnaj. Paśla revalucyi, siarod Biełarusaŭ, jak na rodnych ziemlach, tak i na emihracyi ŭ Rasiei, jak hryby pa daždžy, raśli roznyja biełaruskija arhanizacyi. Voś-ža K-t zarehistravaŭ usie hetyja arhanizacyi i z pradstaŭnikoŭ ich 8 i 9.VII.17 h. sklikaŭ u Miensk Źjezd. Na Źjeździe hetym była vybrana „Centralnaja Rada Biełaruskich Arhanizacyjaŭ i Partyjaŭ". U hetym Źjeździe brali tak-ža ŭčaście i Biełarusy kataliki. Byli tam ksiandzy Biełarusy: Astramovič, Łapoška, jaki byŭ siabram Bieł. Nac. K-tu ŭ Mahilovie i inš. Ad ks. M. Šałkieviča była pryvitalnaja telehrama. Vice-staršyni Źjezdu byŭ Ant. Lavicki, piśmieńnik, b. red. katalickaha „Biełarusa". Ahułam bolšaść na Źjeździe była pradstaŭnikoŭ „Bieł. Sac. Hramady", jakija ŭ „Centr. Radu" nie sacyjalistych nia vybirali. Praŭda, u Radu ŭvajšoŭ i A. Lavicki, nazvaŭšy siabie narodnym sacyjalistam.[2])

Słovam, u hetym časie, choć faktyčna ŭžo isnavali siarod Biełarusaŭ roznyja kirunki, a pry-

1) Z ułasnaha archivu.
2) hl. „Вольная Беларусь" 1917. Менск.

paviού novyja hutarki ab biełaruskich spravach, mianie daŭnyja maje kalehi i dziekan nie paznali. Siła maich arhumantaŭ ich zadziviła. Tam za stałom byŭ i staršy moj kaleha z Akademii ks. Šyroki, ale jon maŭčaŭ i nie miašaŭ mnie u maich vyvadach.

Letam, prad samym ńadychodam na Smarhoni niemcaŭ, ja ŭ Šutavičach naładziŭ biełaruskaje pradstaŭleńnie. Na scenie byli: „Ščeroŭskija Dažynki", deklamacyi i mnoha pieśniaŭ. Na heta pradstaŭleńnie pryjšli dva braty Žabinskija, rasiejskija vučyciali, a maje susiedzi. Z biełaruskim ducham jany tady pieršy raz satknulisia i adnieślisia da jaho prychilna; tady ŭsia vioska Šutavičy pabiełarusku piajała.

U Akademii haspadarami byli prafesary palaki. Litoŭcaŭ było čatyroch. Adzin biełarus, što siadzieŭ cichańka, heta prafesar kananičnaha prava ks. Biełahałovy. Jšła cichaja baraćba miž prafesarami palakami i litoŭcami. U moj čas novy rektar Akademii pryjechaŭ — heta ks. Idzi Radzišeŭski. Heta byŭ refarmatar vyšejšych navukovych ustanoŭ. Adnak jahonyja reformy nia ŭsim prafesaram u Akademii padabalisia. U pieršuju čarhu inspektar Akadamii ks. Fr. Bučys satknuŭsia z novym rektaram i paciarpieŭ ad jaho, bo paśla dvuch hadoŭ jon adyšoŭ u adstaŭku. A ks. Bučys u Akademii byŭ prafesaram niešta hadoŭ z 14 i svaimi prelekcyjami zachaplaŭ usich studentaŭ. Rektar udaraŭ bolš na efekt i lubiŭ pakazać svajo što to ja. Ja pomniu, jak na adnym akademickim sabrańni jon zrepiŭsia z našym Cikotam. Hety student byŭ nadta bojki i ŭ dyspucie jon pieramoh rektara.

Adno leta ja pravioŭ u Pietrahradzie i jahonych vakolicach. Ja spatkaŭsia tady z biskupam Karevičam, litoŭcam. Hety biskup mnie raskazaŭ, skolki jon ciarpieŭ za litoŭskuju spravu. Spatkaŭsia jon adzin raz na vizytacyi ŭ Belmoncie (Brasłaŭski pav.) z hrafam Plateram. Toj pry stale vystupiŭ praciŭ biskupa. Tady hety biskup ustaŭ ad stała i vyjechaŭ z Belmontu.

Pa dvuch hadoch pakinuŭšy Akademiju, u 1916 hodzie vosieńniu, samaj vialikaj vajnoj, ja pryjechaŭ u Krasnaje nad Ušaj zamianiać chvoraha probašča. Praz Krasnaje na Miensk latuć niamieckija samaloty i pa darozie bomby kidajuć. Ja adpraŭlaju śv. Imšu ŭ kaściele i bajusia až dryžu! U Krasnym parachvija nievialičkaja, raboty mnie niama. Usiudy tolki pravasłaŭnyja. Sałdataŭ kruhom poŭna, biežancaŭ taksama, ludzi žyvuć z pajka i ničoha nia robiać, demoralizacyja strašennaja. Ja biarusia za knižku i ad času da času ježdžu ŭ Miensk. U Miensku ja spatykajusia z paetam Ziaziulaj i z inš. Jak byvaŭ tam na biełaruskich sabrańniach i bačyŭ Smoliča i paeta Bahdanoviča. Skirmunt tam pramaŭlaŭ, ale pabiełarusku drenna, jon bolš zanosiŭ paukrainsku. Ja na't dapiaŭ u Miensku taho, što adzin raz byŭ na abiedzie ŭ Radzivilichi.

U Krasnaje z Akademii adzin tolki student prysłaŭ mnie svoj pryviet. Hetym studentam byŭ Adam Stankievič. Jon aba mnie pomniŭ i heta mnie zrabiła vialikuju pryjemnaść.

Pa čatyroch miesiacach u Krasnym ja jechaŭ na probašča ŭ Łužki, Dziśnienskaha pavietu. Ale paśla zajšli źmieny. U Dziśnie ja čakaŭ sabie druhoha naznačeńnia i dačakaŭsia ŭ Baradzieničy, kudy ja prybyŭ na pačatku 1917 hodu. Paza kaściołam z ludźmi ja adrazu staŭ havaryć pabiełarusku, a ŭ kaściele havaryŭ papolsku. U Baradzieničach ja tady załažyŭ biełaruski prytułak dla dziaciej paciarpieŭšych ad vajny i biełaruskuju školu. Pacieraŭ i katachizmaŭ ja vučyŭ dziaciej pabiełarusku. Poštaj z Pietrahradu nadsyłalisia mnie kaścielnyja piesieńniki i relihijnaja litaratura. Pany hetaha nia lubili i kali ŭ vosień ks. Arcybiskup Ropp pryjechaŭ u Baradzieničy z vizytacyjaj, to jany jamu našaptali, što ja vuču paciery pabiełarusku. Ale za heta na mianie Arcybiskup Ropp nia kryčaŭ, na't ničoha nia ŭspomniŭ. Hety Arcybiskup sam zavioŭ u Baradzieničach biełaruskija kazańni. Ks. Adam Stankievič pry Arcybiskupie skazaŭ pieršaje kazańnie, a pa im mnie ŭžo paśla

---

namsi dva asnaŭnyja — chryścijanski i sacyjalistyčny, ale navonkach padziełu hetaha vidać tak jak i nia było i ŭsie, zachopleny volnaściaj, pryniesienaj revalucyjaj, supolna pracavali dla adradženskaj spravy biełaruskaha narodu. Jak daloka siahała heta jednaść, niachaj pasłuža, miž mnohimi inšymi, nastupny, jaskravy fakt. Kali zamiest. Biel. Nac. K-tu paŭstała „Centralnaja Rada biełaruskich arhanizacyjaŭ i partyjaŭ", jakoj I sesija adbyłasia 5 i 6 VIII.17, žychary m-ka Śmiłavičy (Mienščyna), kab pasłać svajho pradstaŭnika ŭ henu Radu, napačakańni załažyli „addzieł" (a dzie byŭ centr i ci byŭ — niaviedama) partyi narodnych sacyjalistaŭ i pasłali ad jaho ŭ Miensk u Centralnuju Radu svajho pradstaŭnika. Usia tut cikavaść u tym, što staršynioj „addziełu" vybrany ks. A. Astramovič, a delehatam vysłany ks. J. Zavistoŭski.

Napisany rukoj ks. Astramoviča pratakoł schodu, na jakim byŭ stvorany heny addzieł „narodnych sacyjalistaŭ", jak duža cikavy histaryčny dakumant, nižej pamiaščajem poŭnaściu:

„Pratakoł. My nižej padpisanyja žychary m-ka Śmiłavič na sabrańni 28 lipnia 1917 hodu pastanavili załažyć addzieł biełaruskaj partyi narodnych sacyjalistaŭ i vysłać pradstaŭnika svajho ks. Janku Zavistoŭska na źjezd biełaruskich partyjaŭ i arhanizacyjaŭ u h. Miensk 5 aŭhusta 1917 hodu. Predsiedacielem vybrany ks. Astramovič, tavaryšam preds. Kajetan Staniševski, sakrataram Haljaš Fiodoroŭ Obrazoŭski, skarbnikam Hiertruda Soboleŭskaja".¹) Dalej idzie dziesiać ułasnaručnych podpisaŭ.

Nastupnaja Sesija „Centralnaj Rady Biel. Arhanizacyjaŭ" adbyłasia 15.X.17. Vierchavodzili sacyjalisty. Psycholohija siabraŭ Rady ŭściaž radykalizavałasia. Mienš radykalnyja elementy, jak napr. chadeki, zmušany byli ad hetaha radykalizmu addalacca. Na hetaj sesii „Centr. Rada Arhan. i Partyjaŭ", papoŭniŭšysia biełaruskimi vajskovymi arhanizacyjami, zamianiłasia na „Vialikuju Biełaruskuju Radu". Uvajšli ŭ hetu Radu biełaruskija arhanizacyi, jak cyvilnyja, tak i vajskovyja. Ci byli chadeki, abo ahułam Biełarusy kataliki, ustalić mnie nie ŭdałosia.

Heta Vial. Biel. Rada śklikała ŭrešcie histaryčny Ŭsiebiełaruski Źjezd u Miensk 5(18)XII.17 h., na jaki prybyło 1167 delehataŭ z hołasam rašajučym i 705 — z daradčym. Narady hetaha Źjezdu tryvali da 17(30—31)XII, kali z 17 na 18 ŭnočy balšaviki razahnali jaho kulamiotami.

Na Ŭsiebiełaruskim Źjeździe pryjmali tak-ža ŭdzieł i biełaruskija chadeki: ks. J. Versocki, Ant.

---

1) Z ułasnaha archivu.

ZA DUCHOVUJU BUDUČYNIU NARODU

Jość praŭdy, jakija zaŭsiody žyvyja, jakija nikoli nie źmianšajucca i ŭściaž astajucca biazsprečnymi i puciavodnymi.

Majem na dumcy spravu ŭzhadavańnia moładzi i hetamu paśviačajem nastupnyja ŭvahi.

Dzieci—heta budučynia; jakaja moładź — takoje hramadzianstva.

Voś heta tyja praŭdy, jakija treba nia tolki časta paŭtarać, ale treba ŭsimi mahčymymi i dastupnymi sposabami stasavać u žyćci praktyčna.

Z horyčaj ŭ sercy treba pryznacca, što hetyja praŭdy ŭ našym narodzie adbivajucca jašče hłuchavatym recham— biełaruskaje niearhanizavanaje sialanstva na ŭzhadavańnie moładzi naležnaj uvahi nie zvaročvaje.

Našyja ideolohičnyja i palityčnyja vorahi — kamunisty i ahułam tyja, što nie pryznajuć biełarusaŭ za narod—heta dobra viedajuć i, karystajučysia našaj słabaściaj, robiać nia mała škody biełaruskamu narodu, pustošačy dušu našaj moładzi.

Jany nie škadujuć ani hrošaj, ani ludzkoj enerhii, paśviačajučy pilnuju ŭvahu i pracu, kab zaŭładać sercami našych dziaciej i darastajučaj moładzi.

My bačym,jak jany, „machnuŭšy rukoj“ na starejšych, katorych užo nichto i ništo nie pieramienić, usiu svaju nadzieju i enerhiju ŭkładajuć u našuju moładź, z jakoj spadziajucca, pavoli nahinajučy, sfarmavać inšaha čałavieka, novaha hramadzianina, druhuju sacyjalnuju adzinku.

Kali hetak ščyra i achviarna biarucca za ŭzhadavańnie našaj moładzi jany, dyk jak-ža-ž pavinny praniacca hetaj spravaj my! My, dla katorych hetaja sprava źjaŭlajecca spravaj byćcia abo nia byćcia nas, jak narodu.

U žyćci čałaviectva panuje taki zakon, što kab kultura ćviła i raźvivałasia, kožnaje čarhovaje pakaleńnie pavinna być lepšaje za papiaredniaje. A kali hetki zakon u žyćci čałaviectva, dyk jon abaviazvaje i ŭ žyćci kožnaha narodu, dy nia tolki pad uzhladam duchovaj i fizyčnaj žyćciazdolnaści, ale tak-ža i pad uzhladam nacyjanalnaj śviedamaści.

Nacyjanalnyja ideały baćkoŭ pavinny nia tolki žyć u dzieciach; jany ŭ ich pavinny raźvicca i daskanalicca. A dzieła hetaha treba naležna moładź uzhadoŭvać. Kab pryhatavać maładoje pakaleńnie da pracy i baraćby za ideały baćkoŭ — starejšaha pakaleńnia, zamała siańnia ŭzhadavaŭčaj pracy samych tolki baćkoŭ. Na padmohu baćkom pavinna ŭ hetaj spravie pryjści hramadzianstva: treba, kab hramadzianstva dało siamji adpaviednuju dla moładzi knižku i hazetu.Biaz knižki i hazety siańnia nia moža abyjścisia ani adna biełaruskaja siamja, katoraja źjaŭlajecca adzinym dziejnikam uzhadavańnia biełaruskaha dziciaci.

Na ščaście, u nas hetki časapis jość. Praŭda, mały jon raźmieram, skromny źmiestam, ale ščyry pryjaciel biełaruskaha dziciaci i dobry pamocnik dla baćkoŭ u pracy ŭzhadavańnia moładzi. Heta—„Zorka,“ što vychodzić pry „Chr. Dumcy.“ Da hetaha, jość fachova ŭłožany i vydany lemantar „Pieršyja Zierniatki“ i inšyja knižački dla moładzi.

Dyk voś, baćki i hramadzianstva pavinny źviarnuć bolš uvahi na pašyreńnie dziciačaj litaratury, kab ani adna biełaruskaja siamja, ani adno biełaruskaje dzicia, nieastavalisia biez biełaruskaha časapisu i adpaviednaj knižki. Pry hetym treba imknucca da ŭzbahačeńnia kolkasna i jakasna hetaj litaratury, kab jana ŭ našyja ciažkija časy zapoŭniła toj niedachop, jaki vytvaraje adsutnaść rodnaje školy. A baranić svajo isnavańnie my nia tolki majem prava, ale i abaviazak.

J. P.

---

było havaryć pabiełarusku ŭ Baradzieničach duža łohka. Za dziesiać hadoŭ majej dušpastyrskaj pracy ŭ Baradzieničach biełaruskaja mova pryviłasia tam zusim dobra. Ale rabota heta była nia prostaja i jana Baradzieničam łohka *nia prychodziłasia*. Za heta Baradzieničy i siahońnia cierpiać, a ja ciarplu taksama!

(*d. b.*) Ks. V. Š.

Krepski, ks. Astramovič, ks. Łapoška, Makoŭski i inšyja, a tak-ža i byŭšy redaktar „Biełarusa“ Anton Lavicki (Jadvihin Š.).

Ale ŭžo na hetym źjeździe možna zaŭvažyć, što chadeki taktyku svajej pracy źmianiajuć — nie afišujucca i śviedama adychodziać u bok. Jany ŭžo aficyjalnaha ŭčaścia ŭ źjeździe nia pryjmajuć, choć nieaficyjalna, u piarervach źjezdu, pracujuć dla jaho vydatna.

Z Usiebieł. źjezdu paŭstała: Rada źjezdu, tady Vykanaŭčy K-t Rady, paśla Narodny Sakratarыjat, urešcie Rada Biełaruskaj Narodnaj Respubliki. Heta apošniaja 25.III.18. abvieściła Niezaležnaść Biełarusi. Miž inšym, paśla hetaha aktu, była pasłana depeša Papie ŭ Rym i Patryjarchu ŭ Maskvu, davodziačy da ich viedama ab Niezaležnaści Biełarusi.[1]) U hetych arhanizacyjach u hetym časie biełaruskich chadekaŭ nia było.

2. Paśla aktu 25.III taho-ž 1918 h. Rada B. N. R. była papoŭniena tak zv. „Pradstaŭnictvam“, a takža delehatami ad pravasłaŭnaha Śv.-Mikałajeŭskaha Bractva.[2])

„Pradstaŭnictva“ składałasia z asob tych niekatorych kirunkaŭ, abo i prosta biaz „kirunku“, jakija nie ŭvajšli ŭ Vykanaŭčy K-t Rady Usiebiełaruskaha Kanhresu i paśla ŭ Radu B.N.R. U kancy lutaha 1918 h. byŭ vybrany Vykanaŭčy K-t „Pradstaŭnictva“, u skład jakoha ŭvajšoŭ i biełaruski katalicki dziajač ks. V. Hadleŭski. Staršynioj byŭ abšarnik R. Skirmunt. U krasaviku taho-ž 1918 h. „Pradstaŭnictva“ było pryniata ŭ skład Rady B.N.R. Było heta paśla abvieščańnia Niezaležnaści Biełarusi. 25.IV. Rada B.N.R. vysłała *telehramu niamieckamu kajzeru Vilhielmu II*, dziakujučy jamu, što jaho armija „asvabadziła“ Biełaruś i prosiačy ŭ jaho dalejšaj nad Biełarusiaj „apieki“, abiacajučy jamu, što Biełaruś budzie ŭ źviazku (im Bunde) z Hiermanskaj Imperyjaj.[1]) Telehrama heta, jak palityčny akt, a takža i svaim źmiestam, była aktam pamyłkovym. Nia majučy poŭnaści, ci Niamieččyna maje namier dapamahčy budavać Biełaruś, nia možna było z takoj całabitnaj da Vilhielma II zvaročvacca. Da taho-ž źmiest telehramy daje mahčymaść dumać, što aŭtary jaje žadali bačyć Biełaruś, jak fedaracyjnuju składovuju častku Niamieckaj Imperyi.[2]) Adzin

1) Pieradavaŭ ab hetym Iv. Łuckievič.
2) Kraŭcoŭ Makar — Рада Бел. Нар. Рэсп. (Бел. Звон. 1921, № 19).

1) Зборнік „Беларусь“, Менск 1924, бач. 202—203.
2) Telehramu padpisali: staršynia Rady B.N.R.: Ivan Sierada, staršynia Sakratarjatu: Jazep Varonka, siabry Rady: Raman Skirmunt, Anton Aŭsianik, Paval Alaksiuk, Piotra Krečeŭski, Jazep Losik. Za telehramu było 35 hałasoŭ, 4 prociŭ i 4 ŭstrymaŭšychsia.

Kierenski i Biełaruś

(*Ad ułasnaђa karespandenta*)

17 krasavika sioleta Al. Kierenski, prybyŭšy z Paryža, vystupaŭ z referatam u Čykaho. Ludziej sabrałasia da troch tysiač, roznaj nacyjanalnaści i roznych palityčnych prakanańniaŭ.

Ustupiŭšy na trybunu, Kierenski žartaŭliva zajaviŭ, što jon ciapier nia toj, jaki byŭ 11 hadoŭ tamu (užo prajšło 11 hadoŭ, jak jon byŭ u Čykaho) i pakazaŭ balšavickuju listoŭku, u jakoj balšaviki pisali na jaho, što jon fašyst. Kierenski hetamu, viedama, zapiarečyŭ.

Praz usieś svoj referat jon prabiraŭ carystaŭ i kamunistaŭ. Paśla referatu mnohija davali jamu roznyja zapytańni. Zrabiŭ heta i ja, choć mianie, jak Biełarusa, nie chacieli dapuścić da hołasu. Ja zapytaŭsia ŭ Kieranskaha, ci „Временное правительство," na čale jakoha byŭ jon padčas revalucyi, paddzieržavała nacyjanalna-palityčnyja pravy biełaruskaha i ŭkrainskaha narodu i jakija jaho adnosiny da hetych narodaŭ ciapier.

Kierenski choć vielmi nieachvotna, ale adkazaŭ mnie i adkaz jaho byŭ hetki. Jon skazaŭ, što „Временное Правительство" starałasia asvabadzić usie nacyjanalnaści, dać im svabodu, ale kab jany byli ŭ fedaracyjnaj łučnaści z Rasiejaj. Bo kazaŭ Kierenski, poŭnaja palityčnaja niezaležnaść narodaŭ, jak Biełarusaŭ, Ukraincaŭ i inš. na dobraje im nia vyšła-b, bo hetyja narody pačali-b zbroicca i bicca nia tolki z Rasiejaj, ale j sami z saboj. Słovam, Kierenski tak staraŭsia havaryć, kab padabałasia „niedzialimcam" Rasiei i kab Biełarusam nia było błaha. Urešcie zakončyŭ jon mnie adkaz svoj hetak: — Vy, pany separatysty, nie zmahajciesia z nami, bo vam balšaviki bolš nie daduć.—Z hetaha vyhladała, što Kierenski dumaje, što Biełarusy i Ukraincy lubiać balšavikoŭ i ad ich niečaha spadziajucca.

Paśla referatu mnohija z publiki havaryli, što Kierenski maje mnoha vorahaŭ, kali jon tolki hetkuju svabodu pryznaje biełaruskamu i ukrainskamu narodam.

I. Ł.

Kala spravy Litoŭskaha Navukovaha Tavarystva

Lit. Nav. T-va ŭ Vilni, jak viedama, Vilenski Vajavoda paru miesiacaŭ tamu byŭ spyniŭšy. Tady T-va skiravała spravu ŭ Min. Untr. Spraŭ. Voś-ža 31.V. pryjšoŭ adtul adkaz, jaki pastanovu Vajavody paćvierdziŭ. Heta jašče bolš zaniepakoiła litoŭskaje hramadzianstva. „Vilniajus Žodis (№ 26) paśviačaje hetaj spravie cely pieradavy artykuł, kančajučy jaki piša:...„Vilenskaje Lit. Nav. T-va — heta kulturnaje bahaćcie ŭsiaho litoŭskaha narodu. Heta najstarejšaje i najdaražejšaje litoŭskaje tavarystva, u jakoje praz niekalki dziesiatkaŭ hadoŭ było znošana, zvožana i prysyłana ŭsio, što datyčyła historyi litoŭskaha narodu i jaho materjalnaj i duchovaj kultury. Heta jość skarbnica, jakaja naleža da ŭsiaho litoŭskaha narodu. Nia chočycca vieryć, kab pahałoski, jakija chodziać pa mieście ŭ źviazku z začynieńniem Nav. T-va, adkazvali praŭdzie. Pryncypova ničoha nia majem prociŭ stvareńnia regjonalnaha muzeju, ale anijak nia možam pavieryć, kab u vuzkija ramki regjonalizmu, dy možna było ŭcisnuć najdaražejšaje bahaćcie, što datyčyć litoŭskaj historyi i kultury... —

Čym urešcie skončycca hetaja sprava, pakulšto niaviedama. Toje-ž „Vil. Žodis" piša, što litoŭcam astajecca jašče nadzieja na Najvyšejšy Administracyjny Trybunał, kudy litoŭcy dumajuć skiravać hetuju spravu.

nk.

z najbolš vybitnych siabraŭ Rady B.N.R. P. Krečeŭski, z inšymi padpisaŭšy telehramu, papraŭlajučy hetu pamyłku, da kanca svajho žyćcia pracavaŭ u susim praciŭnym kirunku, čym źmiest henaj niaŭdačnaj i pamyłkovaj telehramy.

U Vilni, padčas niamieckaj akupacyi, byŭ niamiecki palityčny agient Edmund Susemihl. Było heta niamieckaje „voka" na biełaruskuju rabotu ahułam, a pradusim na hazetu „Homan". Vilenskaje polskaje „Słowo" pisała, što heny Susemihl, paśla aktu 25.III.18. byŭ u Miensku, „trafił do ugropowania klerykalnego i tam przeforsował depeszę hołdowniczą do Wilhielma II".[1]

Što aŭtar henaj zaciemki ŭ „Słowie" razumieŭ pad henym „klerykalnem ugrupowaniem", niaviedama. Ale zatym, što ŭ BChDZł. vierchavodzili biełaruskija ksiandzy, moža chto padumać, što heny Susemihl pravioŭ telehramu Vilhielmu II praz Bieł. Chr. Demakracyju. Voś-ža ŭ imia histaryčnaj praŭdy vyjaśniaju, što tak nia było.

U toj čas (krasavik 1918) u Miensku ChD jašče była internacyjanalnaj: polska-biełaruskaj i hetaja ChD, jak takaja, spravy henaj telehramy, jakaja datyčyła tolki Biełarusaŭ, dziela svajho internacyjanalnaha charaktaru, pravodzić nie mahła.

1) „Słowo" 30.I.38.

Dalej, ahułam mienskaja ChD, a tak-ža i biełaruskaja jaje frakcyja, u svajej prahramie i ŭ pracy trymałasia davoli ścisła ramak encyklik Lavona XIII, ahraničajučysia da prablemaŭ sacyjalnych, a staroniačysia pracy čysta palityčnaj. Telehrama-ž Vilhielmu — heta byŭ akt naskroź palityčny i nie miaściŭsia ŭ prahramie ChD.

Słovam, sa spravaj telehramy Vilhielmu II, a znača i z uspomnienym Susemihlem, BChD nia mieła ničoha supolnaha.

I ahułam: u časie revalucyi i paśla jaje, kali jašče panavali revalucyjnyja nastroi, BChDZł. u biełaruskaj čysta palityčnaj pracy vykazvała značnuju ŭstrymlivaść. Pryčyny-ž henaj ŭstrymlivaści biełaruskich chadekaŭ całkom zrazumiełyja. Tłumačacca jany ducham i charaktaram času i ludziej, a tak-ža ducham i charaktaram ideolohii tahačasnaj BChD.

Byŭ heta čas revalucyi. Rabiłasia tady často ŭsio toje i tak, čaho pahadzić z ideolohijaj BChD nijak nia možna było. Heta ŭsio, a da taho šukańnie ŭ BChD, u jakoj haloŭnuju rol ihrali bieł. ksiandzy, dziury často i ŭ całym z boku polskaj duchoŭnaj ułady, chadekaŭ u toj čas adsuvała dalej, u cień. Z druhoha-ž uznoŭ boku skrajnija elementy ŭ biełaruskim ruchu, jakija tady pavybivalisia na vierch, i sami chadekaŭ adpichali na zadni plan.

Z biełaruskaha žyćcia

Vysialeńnie a.a. Maryjanaŭ z Drui. Vilenski Vajavoda vydaŭ zahad, na padstavie jakoha ŭsie ajcy Maryjanie-Biełarusy majuć da 10.VI pakinuć Druju. Heta datyča nastupnych asob: a. Jazepa Dašuty, probašča kaścioła ŭ Drui, a. Kazimiera Smulki, vikaraha parafii i ekanoma drujskaha klaštaru, a. Vitalisa Chamionka, katechety pačatkavych škoł i mahistra navicyjatu i a. Juraha Kašyry, prefekta polskaj himnazii ŭ Drui. Zahad hety nie datyča tolki a. superyjora Ŭładysłava Łysika, jak Palaka. Usiakija prośby, choć-by pradoŭžyć termin praz uvahu na likvidacyju spraŭ (prynamsi ŭ źviazku z likvidacyjaj himnazii), adkinuty. („Słowo", 8.VI.38).

Sprava Biełaruskaha Muzeju. Na prapanovu vajavodzkich uładaŭ pryłučyć Biełaruski Muzej da „Związku Muzeów Regjonalnych", hram. Ant Łuckievič adkazaŭ admoŭna. Dziela hetaha vajavodztva zajaviła, što jano strymaje 400 zał. subsydyju, jakuju davała muzeju miesiačna. („Słowo" 8.VI.38).

Zakryćcio „Biełaruskaha Haspadarskaha Źviazu". Pa zahadu Vilenskaha Vajavody pałk. Bacianskaha hetymi dniami zakryta T-va „Biełaruski Haspadarski Źviaz".

«Запісы Бел. Нав. Т-ва». Pad hetkim nazovam vyjšaŭ z druku pieršy sšytok, abymajučy 72 bačyny, nieperyjadyčnaha vydańnia Bieł. Nav. T-va.

Z palityki

Z Polšču.

Nadzvyčajnaja sesija Sojmu i Senatu. Dekretam Prezydenta R. P. z dnia 7 h. m. sklikana adnadzvyčajnaja sesija Sojmu i Senatu.

Konsolidacyja paza „Ozonam". U minułym 1937 hodzie ŭ lutym pałk. A. Koc apublikavaŭ palityčnuju deklaracyju, pavodle jakoj usio polskaje hramadzianstva mieła abjadnacca pad ściaham adnaje arhanizacyi „Obozu Zjednoczenia Narodowego" — O.Z.N. Tymčasam, zamiest konsolidacyi zvonku pad ściah O.Z.N-u, hety O.Z.N. pačaŭ razvalvacca ŭnutry, a naturalnaja konsolidacyja polskaha hramadzianstva pačałasia paza O.Z.N-am. Układ palityčnaha ŭhrupavańnia pradstaŭlajecca hetak: u 1930 h. było 7 bolšych palityčnych partyjaŭ, što stajali ŭ apazycyi da ŭradu. Urad padtrymlivała h. zv. sanacyja, abjadnanaja ŭ B.B.W.R. Ciapier jość 4 apazycyjnyja partyi, a sanacyja, źmianiŭšy svoj šyld z BBWR na OZN, raźbiłasia na hrupki. Z hetaha bačym, što konsolidacyja polskaha hramadzianstva adbyvajecca nie pad ściaham OZN, ale paza im, a sanacyja što-raz drabnieje i arhanizacyjna rassypajecca.

„Demakratyčnaja Partyja" i novaja konsolidacyja? Hazety padajuć, što ŭ sanacyi paŭstaŭ plan novaj konsolidacyi, na platformie demakratyčnaj. Maje paŭstać novaja „Demakratyčnaja Partyja", u skład katoraj uvojduć Klub Demakratyčny i Sajuz Patryjatyčnaj Levicy. Hetaja novaja „Dem. Partyja" budzie mieć najhałaŭniejšym zadańnie: dajści da parazumleńnia z „Stronnictvam Ludovym" i P.P.S.

Z zahranicy

Ameryka ŭ supracoŭnictvie z Eŭropaj. Dasiul Ameryka trymałasia palityki biezintaresoŭnaści adnosna Eŭropy i druhich čaścinaŭ śvietu. Ciapier urad Zł. Št. P. Ameryki źmianiŭ svaju palityku i zajaviŭ, što prystupaje da supracoŭnictva z usimi dziaržavami śvietu, jakija stajać za mir i mižnarodnuju spraviadlivaść, abapiortuju na mižnarodnym pravie, a nie na zbrojnaj sile.

Zabojstva A. Konovalca — kamandanta OUN. U Roterdamie ahient G. P. U. zabiŭ kamandanta OUN Aŭhienia Konovalca.

OUN— „Orhanizacyja Ukrainskich Nacyjanalistaŭ" — heta konspiracyjnaja ŭkrainskaja arhanizacyja, jakaja nielehalna pracavała i pravodziła teror u Halièčynie i ahułam u Polšču, a ŭ apošnija časy, jak padajuć hazety, pačała svaju dziejnaść i ŭ SSSR. OUN mieła na mecie stvareńnie niezaležnaj Ukrainy.

Francuska-anhielskaja abarona Čechasłavaččyny. Francuski ŭrad zajaviŭ Niamieččynie, što ŭ vypadku ŭstupleńnia niamieckaha vojska na terytoryjum Čechasłavaččyny, francuskaja armija ŭdaryć na Niamieččynu. Anhielski

---

BChD astajecca adnak da tahačasnych biełaruskich dziaržaŭnych pačynańniaŭ całkom lojalnaj i viadzie biełaruskuju nacyjanalnuju, tak-ža niezaležnickuju, pracu inšaj darohaj, zhodnaj z svajej ideolohijaj.

3. Astajecca jašče skazać kolki słoŭ *ab palityčnaj „arjentacyi" BChDZł.*

U śniežni 1919 h. ŭ Miensku adbyłasia Rada BNR. Na hetaj Radzie nastupiŭ padzieł. Mienšaja hrupa nazvałasia Najvyšejšaj Radaj na čale z A. Łuckievičam i arjentavałasia na Polšč. Bolšaść Rady, zatrymaŭšy stary svoj nazoŭ: Rada BNR, na čale z V. Łastoŭskim, arjentavałasia na revalucyjnyja siły Biełarusi i častkova na Litvu.

Za kim-ža išli chadeki, na kaho arjentavalisia? Jany, trymajučysia załatoj siaredziny, išli svajej ułasnaj darohaj, snujučy svaju ŭłasnufu niezaležnuju biełaruskuju ideolohiju i arjentujučysia pradusim na svoj ułasny narod.

Praŭda, biełaruskija chadeki, jak kataliki, mieli šmat supolnaha i navat blizkaha z polskaj kulturaj i heta davała mahčymaść Biełarusam pravasłaŭnym lohka dahledzić u bieł. chadekaŭ polskuju arjentacyju[1]) ŭ značeńni palityčnym, čaho sapraŭdy adnak susim nia było.

Biełaruskija chadeki razumieli, što na niekaha arjentavacca, heta znača zdavacca na łasku henaha „niekaha". Tymčasam bieł. chadeki zaŭsiody dobra razumieli, što kožny narod — pradusim sam kaval svajho ŭłasnaha ščaścia.

BChD zaŭsiody trymałasia siaredziny. U spravach sacyjalnych nia kidałasia jana ani ŭ prava, ani ŭ leva, hetak sama i ŭ spravach palityčnych. I tut jana nie „arjentavałasia" ani na Zachad, ani na Ŭschod, ale, stykajučysia i ŭ mieru mahčymaści supracoŭničajučy i z pravymi i levymi, z zachodnikami i ŭschodnikami, zaŭsiody jšła svajej biełaruskaj siaredzinaj. Užo tady BChDZł. — heta była sproba biełaruskaj narodnaj syntezy.

Hetaha-ž bolš-mienš stanoviŝča ad chadekaŭ vymahała, jak ubačym nižej, i ich prahrama, abapiortaja na chryścijanskaj sacyjalnaj navucy.

---

1) П. Крэчэўскі — Беларусь у мінулым і сучасным („Замежная Беларусь", 1926, Прага), бač. 60.

Przesyłka opłacona ryczałtem

ŭrad padaŭ da viedama niamieckamu ŭradu, što Anhlija ŭ spravie čechasłavackа-niamieckaha kanfliktu budzie stajać pa staranie Francyi i budzie zbrojna baranić jaje hranicaŭ. Hetkaja pastava Anhlii i Francyi ciapierašni nastup Niamieččyny, pakulšto, strymała.

Hišpanskaja vajna. Bai ŭ Hišpanii pradaŭžajucca z źmiennaj pieramohaj: adzin raz pieramahajuć paŭstancy, a druhi— respublikancy. Ciapier ab zamireńni „hišpancaŭ" i spynieńni vajny pačała rabić zachady Anhlija šlacham dyplomatyčnych hutarak z Italijaj.

Japonska-kitajskaja vajna. Apošnimi časami japoncam uznoŭ udałosia praleźci dalej u hłyb Kitaju. Adnak heta zapału kitajcaŭ da abarony kraju nia spyniaje i dla Japonii dalejšaje zavajovyvańnie Kitaju stanovicca štoraz ciažejšym. Dla Japonii zachopnictva Kitaju ŭžo kaštuje vielmi šmat, a ci prydziecca jaho pry sabie ŭtrymać— peŭnaści niama nijakaj.

Vilenskaja chronika.

Jak pastupić vilenski pravasłaŭny arcybiskup? Vilenskija pravasłaŭnyja duchoŭnyja ŭłady atrymali nakaz Śv. Synodu ab navučańni relihii ŭ rodnaj movie vieručych. — Ci skarystajuć jany z hetaha?

Biezrabotnych ciapier naličajecca bolš 6 tysiač.

Kanfiskaty. Skanfiskavany: „Przegląd Wileński", „Aidas" (№ 11), „Viln. žodis" (№ 25) i lit. adnadnioŭka „Jaunuju žingsniai".

U Kalvaryju prychodziać mnohija pilihrymki, jak bližejšyja, tak navat i dalejšyja.

Paštovaja skrynka

Ks. V. Š. Adrasy ŭparadkavali. Z matarjałaŭ karystajem. Čakajem Vas asabista.

St. B. Hazeta vam pasyłajecca akuratna; nieatrymanyja numary vysłali; daviedvajciesia na pošcie.

B. B. Hetaha zrabić anijak nia možam.

U. K. Vysłali, dumajem, što vy ŭžo atrymali.

S. H. Ciešymsia, što vy majecie taki zdarovy pahlad na palityku.

A. A. Tolki hetak. Hetak vučylisia ŭsie narody.

Ž. Ł. Dziakujem i za heta.

B. A. Dahetul ad vas nie atrymali my ničoha.

C. Z. Najlepš asabista.

T. Skarystali, ale musili skaracić.

N. Jak bačycie, drukujem.

L. B. Hazetu vam pasyłajem.

U niadzielu 12.VI.38 na Śv. Trojcu ŭsie ŭ Kalvaryju!

Način: Zavalnaja 1—1.

Zborka pad kaściołam Śv. Mikałaja a h. 7 ranicy. Padčas pracesii nie raźbiahacca pa chodnikach, išci siaredzinaj vulicy, padčas piajańnia piajać usim. U samaj Kalvaryi, padčas abchodu Kryžovaj Darohi, nia vieści pustych hutarak i pavažna trymacca. Varočajučysia damoŭ u vioski, nie zabycca ab biełaruskich knižkach i hazetach!

I dziŭna i strašna

Pan Mickievič razchadziŭsia:
(Choča pamiatnik pastavić)
Na-kryž vulic pamiaściŭsia
I davaj kazańnie pravić!

Jak prarok rukoj machaje,
Staić vysaka na viežy,
I kryčyć i narakaje:
„Hej, braty, što tut za miežy?!"

„Volny z volnym, roŭny z roŭnym,
Jak vučyŭ ja vas kaliści,
Ŭ hetym horadzie šanoŭnym —
Šukaj bratniaje karyści".

To nia štuka, mieŭšy siłu,
Z saboj treścisia za hrudzi,
Taptać volnaść u mahiłu —
Vy — braty maje, vy — ludzi!"

„To—nia mudraść, rozum mieŭšy,
Druh-druhomu robić škodu.
Kab adzin druhoha źjeŭšy,
Ŭsie kancy schavać u vodu".

„Ci-ž to roŭnaść? Ty žartuješ, —
Brat tvoj — kažaš — niaumieka:
Vinien ty! (ty heta čuješ?)—
Ty zhubiŭ ŭ im čałavieka.

„Palaki, mnie dajcie słova,
Lićviny i Biełarusy..."
Zmoŭk paet — sarvałaś mova —
Zahłušyli aŭtabusy.

Pany j ludzi, važny j šery,
Koni, aŭty stučać, myčuć;
U Jabłkoŭskich piščać dźviery;
Kruhom ŭ bankach hrošy ličuć...

Žlez paet, machnuŭ rukoju:
„Što rabić ŭ takim kirmašy?
Pomniu Vilniu — nie takoju —
Niama smaku ŭ hetaj kašy".

A ciapier miž drevaŭ, ŭ sadzie —
Piajuć ptuški, skačuć dzieci —
Tutka lepš Paet paradzie,
Jak u tym pahanym śviecie.

Lavon Vietrahon.

LISTY

Pabielenaja Choraśč

Choraśč — heta adno z pieradavych miastečak. U Choraśč moža trapić najlepšy dyplomat i palityk, bahaty pan abšarnik, jak i zvyčajny sielanin i rabotnik. Tutaka špital, nadta dobry prytułak dla ludziej chvorych na rozum.

Vialiki ruch ciapier u našym miastečku! Usie bielać sabie płaty i chaty. U hetaj rabocie Choraśč pabiehła na pieradzie musić ŭva ŭsiej Polščy. Kab što da litary vypaŭnić zahad ministra i pabialić usio, našy ludzi na hetym duža enerhična pracujuć. Siahońnia koler Charoščy źmienieny. Usio tut pašło na bieła.

A chleb u Charoščy ludzi zaŭsiody kuplajuć. Jany z ruk pracy žyvuć, zapasaŭ nia majuć, u ich usio z pleč dy ŭ pieč. Najbolšyja našy „arystakraty" — heta sanitary, što ŭ špitali pracujuć. Jany ŭ miesiac biaruć čystych 72 zł.

Mnohija tut svajej biełaruskaj movy i starych biełaruskich zvyčajaŭ trymajucca, nie źmianiajuć.

T.

Hetak zaŭsiody ŭ niaščaści bližniamu treba pamahać.

Androny, Pastaŭski pav. 2 traŭnia paŭstaŭ u nas pažar. Biaz dachu nad hałavoj i biaz kuska chleba astałosia 17 haspadaroŭ. Sialanie vioski Vasiliny pastanavili pamahčy im u ichnaj biadzie i achviaravali im, što chto moh. Dziela hetaha šmat papracavali: Nikanor Kiška, Vanisłaŭ i Symon Huhielun. Hetyja ludzi sabrali na paharelcaŭ 57 pudoŭ zboža i niekalki załatovak hrašmi. Achviary hetyja byli pryniaty z vialikaj udziačnaściaj i radaściaj N.

„Chr. Dumka" vychodzić: 1, 10 i 20 kožnaha miesiaca.
Padpiska na hod — 3 zł., na paŭhodu — 1 zł. 50 hr., na try miesiacy — 75 hr. Cana asobnaha numaru — 10 hrašoŭ.
Adrys Redakcyi i Administracyi: Vilnia (Wilno), Zavalnaja vul. № 1—2.
Adkazny redaktar V. JERMAŁKOVIČ — Vydaviec KS. AD. STANKIEVIČ
Biełaruskaja Drukarnia im. Fr. Skaryny, Vilnia, Zavalnaja vul. № 1.